

Sanja D. Čukić
Fakultet za poslovno industrijski
menadžment
Univerzitet Union
cukic.sanja@gmail.com

doi: 10.19090/zjik.2016.281-292
UDK broj: 821.111(73).09 Lahiri J.
Stručni naučni rad

ŽIVOT IZMEĐU DVE KULTURE: EGZIL U DELU TUMAČ BOLESTI DŽAMPE LAHIRI¹

SAŽETAK: Zbirka priča *Tumač bolesti* Džampe Lahiri bavi se životima indijskih imigranata u Sjedinjenim Američkim Državama. Protagonisti ovih priča žive između indijske i američke kulture tragajući za svojim identitetom i kulturnom pripadnošću. Njihov život daleko od domovine karakteriše stanje egzila i izmeštenosti zbog nemogućnosti da se u potpunosti uklope u kulturu nove zemlje te da se oslobode nostalgije prema domovini. Tema egzila posebno se izdvaja u tri priče iz pomenute zbirke: *Gospođa Sen*, *Kada je gospodin Prizada dolazio na večeru* i *Treći i poslednji kontinent*. Cilj rada je da istraži temu egzila u ovim pričama. Kao osnova za analizu pomenutih priča poslužiće teorije o egzilu Edvarda Saida i Nika Izrela.

Ključne reči: egzil, dijaspora, kulturna izmeštenost, identitet, nostalgija.

Teme poput egzila, drugosti, identiteta i kulturne pripadnosti postale su veoma zastupljene u poslednjih nekoliko decenija u književnosti i književnoj kritici zauzimajući bitno mesto u njima. Aktuelnost ovih tema nije začuđujuća ukoliko se u obzir uzme činjenica da su globalizacija i konstantne migracije ljudi doprinele mešanju kultura i neminovnom kontaktu među njima više nego ikada u istoriji čovečanstva. Ovo je pogodovalo stvaranju različitih zajednica u dijaspori koje su doprinele prožimanju lokalnog i globalnog. Ovakvi kontakti pored pozitivne, imaju i negativnu stranu, jer svako izmeštanje iz sopstvene kulture sa sobom nosi rizik od neuklapanja u novu kulturu. Lično iskustvo, a često i poteškoće odrastanja ili života u drugoj kulturi, postaju polazište mnogih pisaca s kraja XX i početka XXI veka za stvaranje književnih dela. Ovakva dela prikazuju društva i kulture kojima autori

¹ Rukopis je modifikovana verzija seminarskog rada iz predmeta O eseju, tokom doktorskih studija na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, pod mentorstvom prof. dr Gorane Raičević.

pripadaju, a u njima veoma često dolazi do sučeljavanja i tenzije između dominantne i manjinske kulture. Ovo sučeljavanje autore dovodi do nelagodnosti jer ih većinsko stanovništvo posmatra kao drugog, a stvara im i osećaj krivice zbog nemogućnosti da se potpuno prilagode kulturi svojih roditelja. Zbog svega toga potraga za identitetom i samodefinisanje postaju ključni zadaci ovih književnika i glavne teme njihovih dela.

Ovo u mnogome važi i za književnicu Džampu Lahiri. *Tumač bolesti*, prvenac je pomenute američke književnice bengalskog porekla koja je za ovo ostvarenje dobila Pulicerovu nagradu 2000. godine i tako obezbedila sebi mesto među najčitanijim autorima kako američke tako i svetske književnosti. Brada-Vilijams definiše delo *Tumač bolesti* kao ciklus kratkih priča.² Uprkos činjenici da, kako sama kaže, ovaj njen opis može izgledati čudno na prvi pogled, prvenstveno zbog toga što u pričama ne postoji jedinstvo mesta i radnje i što su protagonisti priča potpuno različiti, opravdanje za ovakvu kategorizaciju dela ona vidi u složenoj upotrebi motiva koji povezuju priče kao i zajedničkih tema koje se u njima konstantno ponavljaju (Brada-Williams 2004: 451). Lahiri na vešt način balansira između ovih tema krećući se u isto vreme između reprezentacija i stereotipa određenih kulturnih grupacija koje predstavlja. Ovde ćemo prvenstveno istražiti temu egzila u tri priče u zbirci: *Gospođa Sen, Kada je gospodin Prizada dolazio na večeru* i *Treći i poslednji kontinent*. Razlog za analizu samo tri priče, od ukupno devet koliko ih u zbirci ima, leži u tome što je tema egzila u pomenutim pričama dominantna i ključna za razumevanje i rasvetljavanje postupaka njihovih likova. U isto vreme, za razliku od onih u ostalim pričama, protagonisti ove tri priče se na neposredan način suočavaju sa imigracijom i egzilom, jer se iz Indije sele u Sjedinjene Američke Države. Konačno, pripadnost određenom mestu i kulturi uz istovremeni osećaj nelagode i tuge pojedinca što je *outsajder* stvaraju tenziju karakterističnu za stanje egzila, koja postaje prepoznatljiva osobina Lahirinih likova u ovim pričama (Chakrabarti i Chakrabarti 2002: 24).

Pre nego što pristupimo analizi samih priča, osvrnućemo se na nekolike savremene teorije o egzilu kojim ćemo se u radu baviti. O egzilu, kao i o temama

² U svom eseju *Reading Jhumpa Lahiri's Interpreter of Maladies as a Short Story Cycle*, Brada-Vilijams pravi razliku između ciklusa kratkih priča (short story cycle) i zbirke priča (collection of stories). Po njoj je ovaj prvi određen jedinstvenim mestom i određenim brojem istih likova koji se pojavljuju u većini priča i služe da objedine različite komponente u jednu jedinstvenu celinu. Sa druge strane, ovo delo Lahiri karakterišu potpuno različiti, među sobom nepovezani likovi, kao i mnoštvo različitih pripovedačkih stilova i lokaliteta.

koje su u uskoj vezi sa njim, poput kulturne izmeštenosti i života između dve kulture, puno toga je napisano. Posebno treba istaći da je esej kao žanr doprineo mogućnosti za različite interpretacije i plasiranje ovakvih tema. Iako je definisanje eseja kao žanra veoma teško, treba pomenuti da je on pogodno sredstvo za izražavanje najrazličitijih ideja, jer piscu daje mogućnost izbora različitih tema „od razmišljanja o cveću, mirisima, dokolici, do razmatranja literarnih dela ili nekog filozofskog ili naučnog problema“ (Raičević 2005: 6). Upravo zbog svoje subjektivnosti, odlike ovog žanra koja dopušta esejisti da bira temu pisanja shodno svojoj volji i raspoloženju, kao i tematskoj raznovrsnosti, esej pogoduje i umetničkoj kritici književnih dela. S tim u vezi može se reći da književna kritika i esejistika stoje u korelaciji i da se jedna na drugu oslanjaju, jer je subjektivnost esejističkog teksta često dovodena u vezu sa subjektivnošću književne kritike (Raičević 2005: 22).

U svom uticajnom radu *Outlandish Writing between Exile and Diaspora* Niko Izrel (Israel 2000: 17) piše da je izmeštenost u isto vreme proživljeno i istorijsko iskustvo za sve veći broj ljudi u proteklom veku i nedaća pisanja za pisce koji su iskusili ovu nevolju. S obzirom na to da su brojni pisci na kraju prošlog veka bili kulturno izmešteni imigranti, raštrkani širom sveta, ne treba da čudi činjenica da je produkcija i popularnost njihovih tekstova koji istražuju imigrantsko iskustvo i nedaće bila na vrhuncu. U novoj zemlji imigranti se često suočavaju sa problemom da objedine obe kulture, izvornu i kulturu nove zemlje, bez posledica na formiranje svog identiteta. Nemogućnost da spoznaju ko su i gde pripadaju dovodi imigrante do osećanja gubitka i frustracije. U pomenutom tekstu Izrel istražuje borbu ovih pisaca u imigraciji da izraze svoj identitet koju naziva „retorikom izmeštenosti“ (Israel 2000: ix). Čineći ovo Izrel skreće pažnju na život pisaca između dijaspore i egzila ta „dva fundamentalno različita opisa izmeštenosti“ (Israel 2000: 1).

U zbirci eseja *Razmišljanja o egzilu i drugi eseji* (1984) Edvard Said je iscrpno pisao na ovu temu. Maruči navodi da je za Saida esej „arena u koju odlazi kako bi istražio ono najuzvišenije i najniže u ljudskom rodu“, a karakteristika Saidovih eseja jeste to da, poput njegovog autora, izmiče kategorizaciji (Maruči 2008: 91). Kako je i sam bio izmešteni Palestinac, veoma vezan za arapski narod i kulturu, Said je izabrao esejističku formu kako bi izrazio bol zbog ovog stanja.

U eseju veština pisanja se menja, izobličena ‘ameboidnom’ raznolikošću koju često vezuje malo šta osim autorovog glasa. Budući da je prevashodno urban žanr, esej dopušta autoru da uzme sebe kao polaznu tačku za digresije o

prizemnosti svakodnevnog života, dok vodi dijalog sa obrazovanom i homogenom čitalačkom publikom. Najsavremenija odlika Montenjevih eseja – amalgam citata u njima – jeste, ironično, i jedini ustupak tradiciji i autoritetu. Saidovski esej, međutim, ukazuje na ono lično. Izdvaja ga fragmentarno, aforističko kritičko pisanje u kome se može naći neka vrsta rasprave, ono što je Bart domišljato nazvao ‘refleksivnim tekstom’, koji odlazi toliko daleko da uništava sopstvenu diskurzivnu kategoriju (Maruči 2008: 91).

Za Saida je egzil nepremostiv rascep između pojedinca i njegovog rodnog mesta, njegovog bića i istinskog doma, a tuga zbog napuštanja tog mesta nikada ne može biti prevaziđena (Said 1984: 49). U uvodu eseja „Um zime“ Said konstatuje da je egzil stanje trajnog gubitka i postavlja pitanje zašto je taj gubitak postao moćan motiv moderne kulture. Jedan od razloga tome on vidi u činjenici da je moderno doba period duhovnog siromaštva, otuđenosti, anksioznosti i usamljenih masa. Tako i kanon moderne zapadne kulture velikim delom treba da zahvali egzilantima, emigrantima i izbeglicama, jer je američka akademska, intelektualna i estetska misao ono što danas jeste upravo zbog izbeglica fašizma, komunizma i drugih režima (Said 1984: 49). Po njegovom mišljenju, jedina razlika između egzilanata u prošlosti i ovih našeg doba jeste u broju jer su se savremeni ratovi, imperijalizam i ambicije totalitarnih režima pobrinuli za to. Savremeno doba je, u pravom smislu te reči, era masovnih migracija, izbeglica i kulturno izmeštenih (Said 1984: 50). I zaista, čini se da će Saidove reči imati dalek odjek, jer i nakon više od trideset godina od kada su njegovi eseji o egzilu napisani, veliki broj književnih dela na Zapadu pišu upravo imigranti prve ili druge generacije. I upravo oni sačinjavaju dobar deo akademske i intelektualne zajednice.

Said pravi razliku između egzilanata, izbeglica i emigranata po motivima napuštanja domovine. Slično Izrelu, on zaključuje da egzil ima poreklo u prastaraj praksi progona, pri čemu je pojedincu povratak u domovinu iz nekog razloga onemogućen. Jednom prognan, egzilant živi obeležen time što je *autsajder*. Izbeglice su, sa druge strane, kreacija dvadesetog veka, a reči *izbeglica* i *izbeglištvo* imaju politički karakter i odnose se na velike mase zbunjenih i nevinih ljudi kojima je potrebna internacionalna intervencija i pomoć, dok egzil sa sobom nosi dozu samoće i spiritualnosti (Said 1984: 52). Spiritualnost i samoća na koju Said ovde misli, verovatno se odnose na to što su pojedinci u egzilu uvek okrenuti i prepušteni samima sebi, izdvojeni iz ogromne grupe svojih sunarodnika. Za razliku od izbeglice, emigrantom se može nazvati svako ko se odseli u drugu zemlju, jer je

ključna stvar kod stanja emigracije mogućnost izbora. Ipak, uprkos navedenim distinktivnim obeležjima između egzila, emigracije i izbeglištva, egzil se uzima u širokom značenju kao bilo koje osećanje nelagode, tuge ili zapostavljenosti kod pojedinca zbog života daleko od svoje zemlje i kulture kojoj pripada. Shodno tome, sva tri pomenuta stanja međusobno su povezana.

U priči *Gospođa Sen* tema egzila vidljiva je u odnosu glavne junakinje prema okolini i domovini Indiji. Radnja se dešava u Americi, a fokus je na odnosu između jedanaestogodišnjeg Eliota i njegove dadilje gospođe Sen, mlade supruge univerzitetskog profesora. Kroz njihov odnos i promenu njegove dinamike prikazana je tuga gospođe Sen zbog života daleko od domovine. Aktivnosti gospođe Sen kojima pokazuje brigu o svojoj okolini vidljive su u pravljenju hrane za Eliota i za njegovu majku, kao i u pripremi složenih obroka za nju i njenog supruga, gospodina Sena. Tokom svakodnevnog rituala seckanja sastojaka za obrok Eliot je primoran da sedi na kauču, jer ga gospođa Sen drži podalje od svog oštrog sečiva. Ona je toliko dosledna u toj svojoj praksida je Eliotu dozvoljeno samo da izdaleka posmatra. Međutim, inače odgovorna i pedantna, gospođa Sen menja svoje ponašanje prema Eliotu i okruženju kada dobija vest iz Indije o smrti svoga dede, nakon čega postaje apatična i nemarna. „Jednom je, ipak, prekršila vlastito pravilo: ponestalo joj je materijala, a kako joj se nije dalo da ustane iz katastrofalnog nereda koji ju okruživao, zamolila je Eliota da joj donese nesto iz kuhinje“ (Lahiri 2001: 132). Kod Lahiri, slike nemara i prekida rutine upotrebljene su da ukažu na likove u žalosti, a ovakva svakodnevna rutina spremanja hrane povezuje gospođu Sen sa Indijom (Brada-Williams 2004: 459). Opisujući scenu pred svadbu gde bi se žene iz komšiluka okupile da pripreme hranu koristeći nož kakav je njen gospođa Sen s ushićenjem kaže: „Nemoguće je zaspati u takvim noćima, dok slušaš njihovo brbljanje. Kod kuće [...] niko nema telefon. Ali povisiš li samo malo glas ili ispoljiš bilo kakvu tugu ili radost, ceo komšiluk i još pola drugog došli bi da podele novosti, da pomognu oko spremanja“ (Lahiri 2001: 133).

Jedan od signala izmeštenosti gospođe Sen jeste njen odnos prema Indiji. Upotrebivši konstrukciju „kod kuće“, koja se odnosi na Indiju, ona pokazuje da Ameriku ne smatra svojim domom. Gospođa Sen je nostalglična za zajednicom kakvu je imala u domovini, koju karakteriše odgovornost da učestvuje u životima drugih. Sa druge strane, obrasci pristojnog ponašanja u američkom društvu ne dozvoljavaju pojedincu da se preterano meša u tuđe živote, jer se takvo postupanje smatra nametljivim. U Lahirininim tekstovima, američki model pristojnog ponašanja prikazan je kao potpuno ostajanje pojedinca u okviru granica svog sopstvenog sveta,

kako se ne bi zadiralo u živote drugih. Dakle, pojam o zajednici koji ima gospođa Sen u potpunosti je suprotan onome što pronalazi u Americi. Nemogućnost za pomirenjem ove dve perspektive u jukstapoziciji dovode gospođu Sen u stanje nostalgije. Nostalgija je sprečava da poveže kolektivno, etničko sećanje sa svojim ličnim sećanjem i da stvori dijalog među njima (Fachinger 2001: 124). U svom eseju *Izgnubljeni u nostalgiji* Fašinger primećuje da je konvencionalni imigrantski model o Americi kao obećanoj zemlji često izokrenut. Na primeru autobiografije Eve Hofman, Fašinger pokazuje kako *stari svet* nije mesto nedaća i progona, a *novi svet* dugo očekivana utopija, već upravo suprotno, rodno mesto nudi stabilnost i sigurnost kakva se u novoj zemlji ne može naći. Ipak, autorka primećuje da se pažljivim čitanjem teksta dolazi do uvida da su upravo Sjedinjene Države mesto gde Hofmanova nalazi svoje potpuno ispunjenje (Fachinger 2001: 116).

U slučaju gospođe Sen ne može se reći da je poslednja konstatacija tačna. Jedan od razloga njenog neuklapanja u američku kulturu, pored relativno skorijeg dolaska u Ameriku, leži i u tome što ona pripada grupi imigranata prve generacije koji ne vladaju najbolje jezikom nove zemlje i zbog toga im je jako teško da se uklope. Kod imigranata prve generacije, poput gospođe Sen, slike domovine uvek su sveže i živopisne jer su direktno iskušene. Što se njenih sposobnosti da se izrazi na engleskom jeziku tiče, postoje signali koji upućuju čitaoca na to da ona ne doživljava ovaj jezik kao svoj i da se ne oseća sasvim sigurno dok ga govori. Jedan od tih signala je prvi sastanak sa Eliotovom majkom prilikom kog je gospođa Sen informiše da ne može da dolazi po Eliota kolima jer tek počinje da uči vožnju. „Da, ja učim”, reče gospođa Sen. ‘Ali spor sam učenik. Kod kuće, znate, imamo vozača.’ ‘Mislite šoferu?’ Gospođa Sen pogleda u gospodina Sena koji klimnu glavom“ (Lahiri 2001: 130). Gospođa Sen se okreće svom mužu tražeći potvrdu od njega, jer on svakodnevno koristi engleski jezik na univerzitetskom nivou. Za razliku od svog supruga, gospođa Sen nije toliko izložena engleskom, pa nema priliku da ga tako često upotrebljava, a kada su njih dvoje sami, komuniciraju na svom maternjem jeziku.

Jezik igra značajnu ulogu u procesu asimilacije, pa se tako javlja tenzija između etničkog jezika, koji ostaje u domenu privatnog i intimnog, i jezika novog sveta, koji je javni (Fachinger 2001: 118). Kako bi se uklopili u kulturne obrasce tog novog sveta i suvereno ovladali njima, pojedinci prvo treba da ovladaju njegovim jezikom. Otudjenje i osećaj inferiornosti zbog nemogućnosti jasnog i potpunog izražavanja na engleskom jeziku, razlozi su koji vode gospođu Sen u stanje egzila u američkoj kulturi. Sa druge strane, ova tenzija između jezika starog i novog sveta ne

dolazi samo od imigranata. Ona nije jedini razlog njihovog osećanja inferiornosti u većinskoj kulturi. Ova tenzija je pojačana pritiscima većinske kulture koja imigrantima nameće imperativ da se asimiluju. Asimilacija sa sobom nosi opasnost od potpunog apsorbovanja manjinske kulture od strane većinske. U tom procesu pripadnici manjinske kulture primorani su da odbace obeležja inherentna svojoj matičnoj kulturi, i da prisvoje ona karakteristična većinskoj kulturi. Kao rezultat, često se javljaju unutrašnji konflikti kod pripadnika manjina. Ovi konflikti izraženiji su kod imigranata druge generacije. Dok imigranti prve generacije nastoje da neguju svoju kulturu i da njene vrednosti prenesu na potomstvo, pripadnici druge generacije imigranata često se stide kulture svojih roditelja jer žele u potpunosti da se uklope u kulturu zemlje u kojoj su rođeni.

Temama kulturnog konflikta i egzila Lahiri se bavila i u svom romanu prvencu *Imenjak*. Na momente gospođa Sen jako podseća na junakinju Šobu iz pomenutog romana. Slično gospođi Sen, Šoba u Ameriku dolazi u svojim dvadesetim godinama prateći svog supruga, univerzitetskog profesora. Nadalje, poput gospođe Sen, Šoba je usamljena i nostalgичna. Kako bi zadržala vezu svoje porodice sa Indijom, ona svakodnevno sprema indijska nacionalna jela. Poput gospođe Sen, Šoba prima tužnu vest o smrti člana svoje porodice, nakon čega se njena tuga zbog nemogućnosti povratka u domovinu delom ogleda i u promeni menija: jela koja kuva postaju jednostavnija i manje raznovrsna. Tako hrana kod Lahiri služi kao bitan signal kulturne izmeštenosti i nastojanja da se učvrsti nacionalni identitet u dijaspori.

Tema egzila dominantna je i u priči *Kada je gospodin Prizada dolazio na večeru*. Radnja priče odvija se 1971. kada, za vreme indijsko-pakistanskog rata, Pakistanac, gospodin Prizada, dolazi u Ameriku na godinu dana kao naučnik stipendista, a za sobom u Daki ostavlja porodicu, suprugu i sedam kćeri. Priča je ispričana u prvom licu kroz glas devojčice Lilije, ćerke indijskog para kod kog gospodin Prizada gostuje. Situaciju pakistanskog naučnika ne otežava samo činjenica što su mu članovi porodice u životnoj opasnosti, već i to što je on daleko od njih i nije u stanju da se vrati u svoju zemlju i da bude sa njima. Iako gospodin Prizada i Lilijini roditelji imaju različit nacionalni i verski identitet (gospodin Prizada je musliman a oni su Indusi), svi su preokupirani novonastalom situacijom i u dijaspori spojeni zajedničkom brigom zbog raspada svoje domovine. Sve troje povezuje stanje imigracije i egzila. Ovakvo stanje nastalo je kao rezultat kolonijalizma, a u direktnoj je vezi sa njim, i odslikava situaciju praznine i gubitka koji je posle tog perioda usledio. Gubitak i praznina povezani su sa

samopercepcijom ljudi kojima je u nekada kolonijalizovanim zemljama poljuljan pojam o identitetu zbog načina na koji su evropske kolonijalne sile stvarale predstave ovih, njima potčinjenih kultura (Bužinjska i Markovski 2009: 605). Naratorcini roditelji saosećaju sa gospodinom Prizadom, sa njim gledaju i komentarišu vesti i dele brigu kada čuju loše vesti iz Dake. „Njih troje funkcionisali su tokom tog perioda poput jedne osobe deleći isto jelo, isto telo, istu tišinu i isti strah“ (Lahiri 2001: 35).

Lilija je zbunjena kada joj otac objašnjava da gospodina Prizadu više ne smatraju Indijcem. „To meni ništa nije značilo. Gospodin Prizada i moji roditelji govorili su istim jezikom, smejali se istim šalama, izgledali manje-više isto“ (Lahiri 2001: 32). U navedenim Lilijinim rečima sadržan je apsurd građanskog rata i nemogućnost deteta da pojmi razloge zbog kojih je došlo do podele indijske teritorije. Otac devojčici nadalje objašnjava da su „za vreme razdvajanja Indusi i Muslimani pucali jedni drugima na kuće. Za mnoge je ideja o tome da jedu u društvu onih drugih bila još uvek nezamisliva“ (Lahiri 2001: 32). Ovo povećava Lilijinu fascinaciju gospodinom Prizadom i celokupnom situacijom tokom večernjih obeda u njenoj kući, pa ona pokušava da zamisli njegove ćerke i to šta bi mogle raditi u tom trenutku. Lilija biva uvučena u situaciju koja se odvija hiljadama kilometara daleko od Amerike koju ona doživljava kao svoj dom, za razliku od svojih roditelja i gospodina Prizade. Iako Lilija nikada nije bila u domovini svojih roditelja, ona je upućena u stanje u toj zemlji, a posredstvom priča koje sluša, slike Indije u njenoj glavi su živopisne i jasne.

Ono što obično razdvaja imigrante prve generacije od imigranata druge generacije jeste to što oni rođeni u drugoj zemlji i kulturi nemaju direktna sećanja na stari svet, već poimanje o tom svetu i njegovoj kulturi dobijaju posredstvom svojih roditelja (Fachinger 2001: 121). Tako i Lilija svoja saznanja o Indiji stiče isključivo posredstvom priča svojih roditelja, koje za nju predstavljaju jedinu sponu sa tom dalekom i za nju misterioznom zemljom. Hirš naziva ovakvo sećanje postsećanjem u eseju *Prošli životi: postsećanja u egzilu* (1998). Ono je za nju moćan oblik sećanja upravo zbog povezanosti sa svojim izvorom ili objektom kroz stvaranja slike o prošlosti putem pripovedanja starijih generacija. Postsećanje karakteriše iskustvo onih koji odrastaju pod uticajem narativa iz vremena pre njihovog rođenja, čije su sopstvene priče zamenjene onima koje pripadaju prethodnoj generaciji, oblikovane traumatičnim dešavanjima koja se nikada ne mogu u potpunosti razumeti niti rekreirati (Hirsch 1998: 420).

Uprkos tome što kao imigranti prve generacije čeznu za Indijom, naratorkini roditelji svesni su činjenice da je njihova ćerka u mnogo boljoj poziciji od dece u Indiji jer je rođena u Americi. „Nikada neću morati da čekam na sledovanja hrane ili da poštujem policijski čas, da posmatram meteže sa vrha krovova ili da sakrивam komšije u rezervoare za vodu da bih ih spasla od pogubljenja kao što su činili ona i moj otac“ (Lahiri 2001: 34). Život u dijaspori nudi Lilijinoj porodici mir i stabilnost kakvi u uslovima života u Indiji nisu ostvarivi. U isto vreme, Lilija primećuje da gospodin Prizada ima svakodnevni ritual. Svake večeri za stolom navio bi svoj džepni sat po vremenu u Daki i stavio ga na sto pored svog tanjira.

Život se, shvatila sam, najpre živeo u Daki. Zamislila sam kako se ćerke gospodina Prizade bude iz sna, vezuju mašne u svojoj kosi, očekuju doručak, spremaju se za školu. Naši obroci i naše radnje bili su za njega samo senka onoga što se već odigralo, zakasnelo priviđenje onoga čemu je gospodin Prizada stvarno pripadao (Lahiri 2001: 39).

I ovde Lahiri koristi motiv brige koja je povezana sa ljubavlju, dužnošću, odgovornošću i nostalgijom gospodina Prizade (Brada-Williams 2004: 456). Potreba gospodina Prizade da u egzilu navije sat po lokalnom vremenu u Daki bar na neki način ga povezuje sa porodicom i domovinom. Egzil se odnosi na stanje u kome je pojedincu zabranjeno da se vrati u svoju rodnu zemlju zbog neke vrste kazne ili iz političkih razloga, dok je dijaspora termin kojim se obeležavaju ljudi iz iste domovine, koji su rasuti svuda po svetu, a od kojih se očekuje da svoje korenje presade na drugo mesto (Israel 2000: 1). Iako različitog značenja, ova dva pojma su međusobno povezana jer oba opisuju stanje kulturne izmeštenosti, što je vidljivo i na primeru gospodina Prizade i Lilijinih roditelja. Dok gospodin Prizada kao egzilant pokazuje da pripada svetu u Daki navijanjem sata po vremenu u rodnoj zemlji, u istoj meri Lilijini roditelji, koji odavno žive u Americi, pokazuju da pripadaju svetu Indije konstantnim oživljavanjem priča o njoj.

Poslednja priča u zbirci, *Treći i poslednji kontinent*, istražuje pitanje egzila i identiteta na drugačiji način od ostalih. Iako se bavi problemima uklapanja sa kojima se imigranati suočavaju usled dolaska u drugu kulturu, priča nudi ideju o spajanju dve kulture i dva identiteta u jednu celinu, i o uspešnom balansiranju između te dve krajnosti. U ovoj priči predstavljena je otuđenost bengalskog studenta, pripovedača, koja se postepeno transformiše u prihvatanje nove sredine, a zatim se i uklapa u nju. Ovakav proces Homi Baba je nazvao hibridizacijom insistirajući na dinamičkoj

prirodi kultura koje se oslanjaju na nedosledne istorijske narative kako bi se samodefinisale i povukle liniju između sebe i drugog (1994: 45). Uvođenjem pojmova hibridnosti i hibridnog identiteta, Baba pokazuje dinamičnu prirodu kultura konstruisanih tokom masovnih migracija širom sveta. U ovoj priči dinamičnost kultura vidljiva je u tome što pripovedač u tuđini neguje indijsku kulturu, vremenom prihvatajući kulturne obrasce američke kulture. Time pokazuje da pripada i jednoj i drugoj kulturi i da obe utiču na formiranje njegovog novog indijsko-američkog identiteta. Uprkos tome što je iskustvo egzila za pripovedača traumatično, on pokazuje spremnost da objedini najbolje iz oba sveta, pokazujući da se linije između različitih kultura ne mogu uvek jasno povući. Iako uglavnom korespondiraju sa gubitkom, egzil i dijaspora imaju pozitivan odjek i govore o upornosti, izdržljivosti i očuvanju vere u najgorim okolnostima (Israel 2000: 3).

Ovakav pozitivan odjek vidljiv je i u ovoj priči u borbi pripovedača sa poteškoćama u inostranstvu. Boravak u Americi teško mu pada a otežan je povremenim nestašicama novca i gladovanjem kako bi platio mesečnu kiriju i skupio novčana sredstva za dolazak supruge u Sjedinjene Države. Dok čeka svoju suprugu Malu, pripovedač jede samo ovsene pahuljice. Lahiri i ovde koristi metaforu hrane kao signal izmeštenosti ili veze sa domom. Oskudni obedi koji se sastoje od ovsenih pahuljica upućuju na nedostatak porodice, doma i ljubavi. Ovakav, američki način ishrane u opoziciji je sa indijskim, prema kojem bogata trpeza i mnoštvo ljudi za njom služe kao sredstvo spajanja ljudi i porodica u dijaspori (Choubey 2001: 2). U dijaspori se imigranti drže svoje prošlosti ili ljudi iz svoje zajednice zbog nostalgije koja oblikuje njihovu percepciju o novoj zemlji. „Ponekad bi vikendom u kuću nagrnulo još Bengalaca koje smo sretali u piljari ili metrou, i tada bismo spravljali još više karija od jaja, puštali mukeš na našem starom grundigu sa dve trake i potapali prljave sudove u sudoperu“ (Lahiri 2001: 197). Obroci su praćeni slušanjem indijskih pesama na radiju i pričama o domovini.

I nakon Malinog dolaska u Ameriku način ishrane povezuje bračni par sa domovinom. Poput svog supruga i Mala je nesigurna po dolasku u drugu zemlju, ali je odlučna da se prilagodi novonastaloj situaciji i da neguje indijske običaje kako bi sačuvala duh i ostala u kontaktu sa svojom kulturom. Hrana koju Mala pravi sastoji se od mnoštva indijskih jela koja se jedu rukama, umesto priborom. U početku su to obroci pripremljeni samo za dvoje, a kako se širi krug poznanika i prijatelja i broj ljudi za trpezom se povećava. Za razliku od većine likova iz zbirke, ovaj bračni par uspeva ne samo da sačuva harmoničan brak i da proširi svoj krug prijatelja povezivanjem sa sunarodnicima u Americi, već i da se u novu kulturu uklopi

povezivanjem sa njenim starosedeočima (Brada-Williams 2004: 453). Kao rezultat, hibridnost postaje moćno sredstvo ovog para da se oslobodi dominacije i reprezentacija baziranih na nacionalnom identitetu ili rasi (Bhabha 1994: 46).

Život u egzilu Lahiri je u svom delu temeljno istražila kroz različite probleme i pitanja koja se tiču imigranata indijskog porekla prve ili druge generacije koji su se nastanili u Americi, ističući njihov osećaj izolovanosti i otuđenoći zbog života daleko od domovine. Protagonisti ove zbirke priča, poput onih u tri kasnija dela ove književnice, žive na granici između dve kulture i dva identiteta, veštito tragajući za odgovorom na pitanje – ko sam ja? Kako i sama potiče iz imigrantske porodice (živela je na kulturnoj tromeđi između Indije, odakle joj potiču roditelji, Engleske, gde je sama rođena, i Amerike, gde živi svoje od pete godine života), Lahiri je lično iskusiła poteškoće imigracije i uklapanja u drugu kulturu. Čini se da joj je to lično iskustvo olakšalo odabir tema i detaljnu psihološku analizu likova. Kompleksni odnosi likova u egzilu postepeno se otkrivaju u tri analizirane priče u ovom radu. Autorka prati tok njihove borbe i nastojanje da se identitet, koji je u procesu imigracije poljuljan i podložan pucanju, sačuva i učvrsti. U svesti Lahirinih likova odigrava se drama izazvana sećanjem na nekadašnju domovinu i pokušajima da se otrgnu nostalgiji i započnu nove živote daleko od domovine. Lahiri pokazuje da se, Saidovim rečima, početak nevolja u egzilu nalazi upravo u ljubavi prema rodnom mestu i u vezanosti čoveka za njega. Za ljude u egzilu važi da dom i ljubav prema njemu nisu nešto što se gubi, već je taj gubitak svojstven samom postojanju i jednog i drugog (Said 1984: 55).

Literatura

- Bhabha, Homi. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Brada-Williams Noelle. 2004. "Reading Jhumpa Lahiri's *Interpreter of Maladies* as a Short Story Cycle". *MELUS*. 29 (3/4): 451-464.
- Bužinjska, Ana ; Markovski, Pavel. 2009. *Književne teorije XX veka*. Beograd: Službeni glasnik.
- Chakrabarti, Basudeb and Angana Chakrabarti. "Context: A comparative Study of Jhumpa Lahiri's *A Temporary Metter* and Shubodh Gosh's *Jatugriha*." *The Journal of Indian Writing in English* 30.1 (2002): 23-29.
- Choubey, Asha. 2001. "Food Metaphor in Jhumpa Lahiri's *Interpreter of Maladies*." *The Literature and culture of the Indian Subcontinent (South Asia)*

in the postcolonial Web. <http://www.postcolonialweb.org/india/literature/lahiri/choubey1.html> (05.05.2016.)

- Dubey, Ashutosh. 2002. "Immigrant Experience in Jhumpa Lahiri's *Interpreter of Maladies*." *The Journal of Indian Writing in English* 30.2: 22-26.
- Fachinger, Petra. 2001. "Lost in Nostalgia: The Autobiography of Eva Hoffman and Richard Rodriguez". *MELUS*. 26 (2): 111-127.
- Hirsch, Marianne. 1998. "Past Lives: Postmemories in Exile." In: Susan Rubin Suleiman ed. *Exile and Creativity, Signposts, Travelers, Backward Glances*. Duke University Press. London.
- Israel, Nico. 2000. *Outlandish Writing between Exile and Diaspora*. Stanford University. California.
- Lahiri, Ćampa. 2001. *Tumač Bolesti*. Narodna knjiga Alfa.
- Marući, Mustafa Ben T. 2008. *Kritičar kao iz/smeštena inteligencija: slučaj Edvarda Saida*. Polja 452, jul-avgust 91-103. Prevod Arijana Luburić.
- Raičević, Gorana. 2005. *Eseji Miloša Crnjanskog*. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića. Sremski Karlovci-Novı Sad.
- Said, Edward W. 1984. *The Mind of Winter*. Harper's Magazine. September.

Sanja Čukić

LIFE BETWEEN TWO CULTURES: EXILE IN JHUMPA LAHIRI'S *INTERPRETER OF MALADIES*

Summary

Jhumpa Lahiri's story cycle *Interpreter of Maladies* explores the lives of Indian immigrants in the USA. The characters of these stories live between Indian and American culture, questioning their identity and cultural affiliation. Far away from their homeland, they experience the state of exile and cultural displacement, due to the incapability to fit into the cultural patterns of the new country. The theme of exile is particularly noticeable in three stories from the aforementioned collections: *Ms. Sen's*, *When Mr. Prızada Came to Dine*, and *The Third and Final Continent*. The aim of the paper is to explore the theme of exile in these stories. The paper will rely on Edvard Said and Nico Israel's theories on exile, which will serve as a relevant basis for the analysis of the aforementioned stories.

Key words: exile, diaspora, cultural displacement, identity, nostalgia.